

Олег Васишин, Ігор Фарина

“ЧУЖІ ВІТРИ ГРУДЬМИ ЛАМАТИ МУШУ”

[Тимчак М. Крила на вітрі : вибрані твори. – Рівне : Видавець О. Зень, 2016. – 160 с.]

Коли почали читати цю книжку, то подумалося про таке: автор належить до покоління, яке заявило про себе в літературі ще в другій половині 70 – 80-их років минулого століття. Поет належить до часу, позначеного цікавими дебютами П. Гірника, М. Пшеничного, І. Іова, Г. Лютого, М. Левицького, А. Ненцинського... Їхній доробок невдовзі будемо заново відкривати завдяки аберациям немилостивого до красного письменства часу. Якщо таке станеться, то, безумовно, дійде черга й до Миколи Тимчака, котрий у ту пору ввійшов у літературу збіркою віршів “Співаниця”. Ще до її появи за рукопис книжки його рекомендували до письменницької спілки. Таке явище неймовірне й у наші часи. А що вже казати про епоху тоталітаризму?

Цю заувагу, звісно, вважаємо істотною. Та не тільки це змушує нас узятися за перо. Якщо мати на увазі поезію 1980-их, то тоді побутував поділ на сповідальників і “метафористів”. М. Тимчака за цією шкалою радше зараховували до перших, хоча багатьом він запам’ятався й непересічними метафорами на кшталт “пощерблений голос”, “стерплі струни”, “пережменили суглинок”... Нині творчість дубнівчанина Миколи знову опинилася між двома вогнями. Традиціоналіст? Постмодерніст? Не впевнені, що відразу можна відповісти. Коли говорити, що його твори живить народна джерелиця, як і на початках творчості, то він належить до перших. Але образні слівця “чорнолелечо”, “душа птиці”, “губи ковили” (попри ледь уловиму традиційність сприйнять) натякають на осучасненість мовлення. Чи не варто говорити про органічність балансування між двома течіями? Напевно, трохи традиційним видається й поділ поезії на громадянську, філософську, пейзажну та інтимну. У випадку з віршами М. Тимчака ці мотиви часто-густо злиті воедино. Але вважаємо за доцільне розставити саме такі акценти, бо тільки такі наголоси дають змогу усвідомити весь сенс творчості.

Що ж маємо за громадянські мотиви? Непросте запитання. Навряд чи дасть відповідь сухий перелік темарію. Тому й наголосимо на зболеності відчуттів у передачі мелодій рідності: “а під серцем – тернове горе нелегкої твоєї долі”, “і ти не висмоктував груди вже вмерлої мами у хижому голоді, що підкрадався до тебе”, “нам потрібен духовний посох, як Мойсеїв костур в пустелі”. Згодні, звісно, що чогось надзвичайного в цих рядках немає. Але цитуємо їх як вияв порухів душі. І ще фіксуємо перегуки громадянської непроминальності з доробками П. Гірника, В. Герасимчука. Цікаве (принаймні так гадаємо) ставлення до слова. Уже у вірші “Кажуть, що дикі самітники – чорні лелеки”, який відкриває книжку, натрапляємо на рядок: “тремко пишу свої вірші, наче листи до мами”. Здається, що все тут зрозуміло й не потребує коментарів. Але поетичний рядок порушує й іншу тему. Він – свідчення благовінного ставлення до батьків, що не так характерно для російської, польської чи чеської поезії. (Розуміємо, що дехто захоче вловити тут якісь мотиви вищості, але не бачимо й елементарної логіки в тому, щоби по-своєму забарвити національну ознаку).

Спробуємо проілюструвати це з допомогою однієї цитати. “Маленькі мама коло мене поруч”. Це рядок з вірша “Рубаю сад”. Хіба він не свідчить про дуже живучу у свідомості покоління оту

галицьку манеру пошанування батьків. Згодні, зрозуміло, що на Волині через історичні обставини вона не була такою поширеною. Але... Микола Тимчак – уродженець села Велика Березовиця біля Тернополя, багато років мешкає в місті Дубно на Рівненщині. І немає нічого незвичайного в тому, що зберігає пам'ять покоління на генному рівні й намагається через версифікаторство зробити це невимушено й органічно.

Думаємо й про те, що тут доречна тема докорів за яничарство. Грізні інвективи. Існують підстави так думати. Але поряд із гостротою маємо й глибоку ліричність, пропущену через жорна болю: “з чужих кочовищ незагнуздані ордища пруть, напоєна кров'ю розпроклята їхня дорога”, “як тобі дніти, вовчище, помежи людьми”. Принагідно скажемо й про те, що не може не тішити зростання кількості віршів про героїку АТО. Але водночас зауважуємо й таке. Нерідко за справжні плоди версифікації намагаються видати вірші подібні та римовані “паротяги тоталітарних часів”, котрі й тоді висміювали і літературні критики, і прості шанувальники поетичної словесності. Чи не час уже зараз з усією відвертістю говорити про це? Уже хоча б тому, що засилля неугарного римоплетення смертельно ранить справжність, яку бачимо у віршах “Козацький дозір” і “Юні солдатики рани бинтують”. Ці твори, до речі, – відгук на тему сучасності. Але вони таки різні. Якщо перший пронизаний почуттям спадкоємності покоління, то в другому на першому плані – сучасність реалій. Та в обох випадках маємо щось своє, тимчаківське. Якщо отої особистісності немає, то чи варто взагалі братися за перо?

Громадянськості версифікації стосується ще один момент. Нині нерідко говоримо про необхідність справжньої дружби між народами. Час від часу в ліриці М. Тимчака можна вгледіти “вьоски”, “берозки”, інші білоруські слов'язи. Коли враховувати те, що Рівненщина межує з Білоруссю і два краї часто-густо родинно пов'язані, то все зрозуміло. Але водночас це не може бути підставою для виправдання русизмів. Сміливіше занурюймося в рідномовну стихію, не цураючись доцільності чужого слова. (Не забуваймо, що вона не має нічого спільного з огидною калькою “добрих сусідів”).

Тепер про філософічність. Ніхто, либонь, не заперечуватиме, що тут є нюанси. Та зараз про інше. Свою філософію має кожен вірш. І немає значення його тематична належність. Набагато вартісній індивідуалізм філософії у сприйманні його віддзеркалення через слово. “Ти не дивися, що я аж від ока чорний, але ж душа моя, вірю, не чорна, а сива”. І над усім цим – відсвіти богошукань. “Чи не пора мечами забрежчати, з плечей болящих скинути хрести?” (Усвідомлюємо, зрозуміло, неповноту цих міркувань, але в природі не існує поетичного всесвіту, який би відобразив багатогранність. І було б смішно, що творець слова до цього прагне.)

Коли вже зайшла мова про філософічність лірики, то, очевидно, слід згадати й про таке. Автор ніби й повторює прописні істини. Але вони звучать лише в його інтерпретації. Для прикладу наведемо кілька sentenцій: “І пошарпана Русь у роздорах і ранах першокнизі лобзала листки золоті”, “Тут всі джерела збіглися в людині – і народили ще один Дніпро”. Відсвіти особливого погляду автора?

Неоднозначні й словесні вияви пейзажності. М. Тимчак зумів знайти власне бачення в зображенні пір року та явищ природи: “Зима в обірваних снігах, як сирота, пішла селом – зітхнули вслід городи”, “Серед житнього вигойдю, ген за селом, впарунок від працюючих жниць, наполохано врзала небо крилом, згряя вирійних злітаних птиць”. І великої фантазії не треба, аби уявити ці картини. Водночас вони органічно змальовані словами. Не думаємо, що тут якась випадковість. Адже М. Тимчак – різьбяр. Деякі його роботи можна побачити в українських та зарубіжних музеях і в приватних колекціях. Пригадується, що одну з перших мистецьких персональних виставок він понад 30 років тому мав у Кременці на Тернопіллі, яку тепло сприйняли глядачі. Та й книжку, про котру йдеться, він сам художньо оформив. Вражає, зокрема, графічний портрет волинського лірника Івана Верховця, через який конденсуються найтонші порухи пластичної манери вираження задуманого, котре базується на глибокому вивченні реалій життя. Зокрема, привертає увагу вміння автора передати найтонші деталі та його наміри занурити глядача в недовомлене. Таку роль тут узяв на себе погляд людини, хоча, можливо, графік і не ставив перед собою такої мети. (Не дивно, бо трапляється інакшість глядацького “прочитання” художнього твору).

До речі, М. Тимчак саме І. Верховцю присвятив поему “Співаниця”, яку іменує думою на два голоси. У цьому творі так багато живописних деталей. Щоб не перевтомлювати увагу читачів цього відгуку, наведемо лише кілька цитат, котрі, на нашу думку, найліпше про це свідчать: “Сивіють зосінені плечі могили”, “Ніч поскрипувала дверима у снігах”, “Скрипить попід крилами вітер, вичовгує бузькові груди”. Якщо оцінювати хоча б ці цитати, то зримо бачимо, що автор тонко (але непомільно) поєднує живописання словом, образність мислення та окремішність творчої манери.

Це, звісно, помітна ознака його стилю, свідчення індивідуалізму у творчості, це тим більше зацікавлює, бо промовляє і про органічність. Відомо, що не тільки М. Тимчак поєднує письменництво й художництво. (І знову маємо підстави говорити про багатючість прикладів. Але наведемо лише два, котрі промовисто говорять про особистісність у художніх виявах. Неповторністю в поезії та скульптурі вражає і нині незабутній А. Німенко. Як і вірші, так і пейзажі суцього М. Левицького).

Гадаємо також, що до живописання словом безпосередній стосунок має й музика, палким прихильником якої залишається письменник. Не будемо заперечувати того, що про прихильність до омузичнення свідчить участь М. Тимчака в першому фестивалі української авторської пісні та співаної поезії “Оберіг-81” та в легендарній “Червоній руті”. Чомусь саме про це подумалося, коли в уже згаданому творі “Співаниця” прочитали: “Струна-співаниця понад колесом жебоніла темноту – аж боліла”. (Сам термін “співаниця” музичний. Так називають струну, яка веде мелодію на лірі. Погодьмося, що знати про це може лише той, хто цікавиться тою чи тою темою. Звісно, може

віддзеркалитись і спеціальне зацікавлення, що саме собою не є чимось поганим. Але, мабуть, про відчуття органічності доведеться забути).

Живописання словом в інтерпретації письменника – вагомий елемент пейзажності. Та він, очевидно, так не брав би за душу, якби не його вміння підмітити цікавинки: “Я – сніг, який іде дорогами небес, через твої думки, через твої зіниці”, “зірка, мов риба, у тюлевих сітях вікна”, “здригається тяжко везувій жіночого серця”.

Щемна пейзажність та інтимність у єдиному сплаві. Саме так, і по-іншому не може бути. Хоча не все так просто, як здається спочатку. У доробках Д. Павличка, М. Ткача, С. Бабія, Я. Ткачівського бачимо цілі книги любовної лірики. А в “Крилах на вітрі” М. Тимчака маємо лише кілька віршів із відсвітами інтимності. Дивно? До певної міри так. Але в справжній поезії кількість іще ніколи не переходила в якість.

Бачимо тут ще один момент. І наголосимо на ньому, згадавши випадок з історії української літератури. Якось літературний критик звинуватив поета І. Гнатюка у відсутності в його творах інтимної тематики. І почав закидати версифікаторові різні гріхи, серед яких була й антипоетичність. Але різко поміняв свою думку, коли почув строфи із присмаком інтимності, котрі поет згодом оприлюднив. Усе пояснюється дуже просто. Не хоче людина виносити на суд свої почуття, вважаючи, що від цього втрачається їх святість. Але коли любовна лірика перестає бути тайною, то в ній має бути особистісний погляд, бо без цієї неповторності вона втрачає будь-який сенс. Здається, що саме це найбільше хвилює майстра слова з Великої Березовиці, коли читаємо вірші “Крок”, “Ти знайшла на подвір’ї”, “Залетіла у білий сад”, “Пригорни запізнілу цвітінь, моя ніжна, самотня бджоло”, “Затяга жіноцтво, святе у своїй непокорі, губами притримує зойк і притишує крок”.

Варто, мабуть, згадати й про таке. Інтимність глибоко індивідуальна. Але вона не означає острівної безлюдності. Чи не тому у віршах крайнина тісно переплітається з громадянськістю? “Знаю, ти є серед всесвіту слова “люблю”, марно силкуєшся долею невід порвати”. Пов’язь – своєрідний шарм, хоча її зримість – мрія?

Наголос на інтимності? Акценти на пейзажності, філософічності, громадянськості. Натяк на належність до певної літературної течії. Це все вже зроблено. Але ще кілька моментів неможливо оминути в розмові про поезію уродженця Тернопілля. І насамперед згадаємо про мову. Нам, приміром, імпонує, що автор нерідко вдається до новотворів або рідковживаних слів на зразок “упарокінь”, “самування”, “падоцвіт”. Дуже органічно в контекст твору вписуються діалектизми на кшталт “святешні”, “затарбала”. Вистачає й пестливих слів: “руці”, “манюні”, “мищина”. Позитив? Так! Але, очевидно, не завадив би словничок, як це зробив в одній зі своїх книжок поет П. Мідянка із Закарпаття.

Далі про таке. Один із віршів М. Тимчак присвятив Б. Гуменюку – поетові й воїнові АТО. Якщо врахувати, що вони народилися в одному селі, то мова про земляцький акцент не буде зайвою. Але погляньмо на тему трохи ширше. Нам здається, що давно вже назріла потреба дослідження перегуків земляцьких доль у сучасній літературі. Адже прикладів вистачає. Приміром, в одній школі на Чортківщині Тернопільської області навчалися письменники Є. Баран і В. Погорецький. В одному селі на Вінничині мешкають поети В. Борецький і М. Гедз. А скільки родинних дуетів: Гайворонські з Луганщини, Мельничуки з Чернівців, Нестерчуки зі Львівщини, Жулинські з Київщини... Зрештою, такі приклади маємо чи не в кожній області. Дивовижно те, що лише один вірш підштовхує до несподіваної теми.

Окремої розмови потребує й проза М. Тимчака. Вона, до речі, теж порушує дуже важливі питання. І першим із них вважаємо таке. Маємо письменників, які ретельно відображають реальність. І не допускають жодного вимислу, якщо не вважати таким опис пейзажу чи монолог або діалог. Хоча, на нашу думку, таким описом (у доброму розумінні цього слова більше пасувало б означення, що це художньо-документальний твір). Не розуміємо, чому письменники бояться цієї точності, хоча самі добре розуміють, що в художніх оповіданнях чи новелах має превалювати фантазія. Скажімо, у малій прозі В. Стефаніка, Г. Тютюнника, М. Кравчука неодмінно більша за реальність доза вимислу. Думаємо, що автори робили це свідомо, бо розуміли, що художній твір не може бути й найдосконалішою словесною копією факту.

Докір письменникові? Існують підстави так гадати. Але є й зворотний бік медалі. Замальовки із життя теж мають право на існування, і немає нічого поганого в тому, що прозаїк удається до них. Теоретизування з цього приводу, либонь, можна продовжити. Але не робитимемо цього, а поставимо знак запитання. Нехай письменник сам замислиться. А ми попри цю неоднозначність підемо далі. Авторіві вдалося словесно змалювати дивовижні пейзажі, підмітити цікаві деталі. Можливо, це крок (нехай і підсвідомий) до нового художнього освоєння верховин?

“Крила на вітрі” – книжка вибраних поетичних і прозових творів, себто вона підсумовує певний етап життя письменника. Це з одного боку. А з другого – хіба не можемо стверджувати, що вона ескіз майбутнього? Нехай іще неоднозначного й через це дуже привабливого. І щось таке охоплює нас, коли читаємо тексти й думаємо, що це означає: задум письменникові вдавнявся. І, може, через це не ставимо крапки, а вдаємося до трикрап’я...

Отримано 10 січня 2017 р.

м. Кременець – м. Шумськ